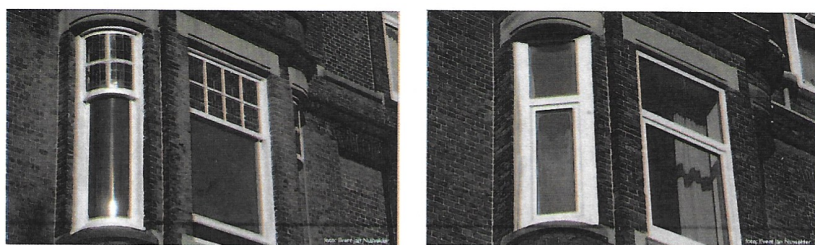

Verantwoording

Degradatie van vensters in monumenten in Nederland is aanzienlijk toegenomen sinds het gebruik van dubbel glas, en de energiecrisis in 1973. Dubbel glas moet beter isoleren en is bovendien in hoge mate geluidswerend. Echter, de toepassing van dubbel glas in monumenten heeft een aantal negatieve gevolgen voor ons cultuurgood.

De naam dubbel glas doet al vermoeden dat het gaat om twee glasplaten, vaak met lucht of een gas in de spouw, die samen worden gehouden door een aluminium frame. Deze samenstelling is natuurlijkerwijs een stuk dikker dan enkelglas, dat slechts uit een enkele glasplaat bestaat. In de vensters van de Nederlandse monumenten zit vaak nog enkelglas, maar door de toenemende bewustwording dat men zuinig moet omspringen met energie, wordt het enkelglas vaak vervangen door dubbelglas. Dit heeft drastische gevolgen voor de architectuur van ons cultuurgood aangezien vensters uit monumenten vaak niet in staat zijn om dubbel glas binnen de constructie op te nemen. Het glas is te dik of te zwaar vergeleken de afmeting en het gewicht van enkelglas, waarvoor het venster oorspronkelijk is ontworpen. Als gevolg wordt vaak het venster in zijn geheel vervangen. Vaak zijn de producten waarmee de vensters en het glas wordt vervangen, modern en goed isolerend. Evenwel wordt er slechts gekeken naar het de producten en los gezien van de architectuur waarmee het na plaatsing een relatie aangaat.

Afbeelding 1 Vervanging van de oorspronkelijke vensters door moderne producten.

Er wordt dikwijls geen rekening gehouden met de waarde van de oorspronkelijke vensters en het vensterglas voor het monument. Zoals eerder beschreven hebben de nieuwe beglazingstypen verstrekkende gevolgen voor de architectuur.

Deze constatering heeft is de oorzaak van de interesse voor de bijzondere tussen de relatie tussen vensterglas, vensters de architectuur en wooncultuur. Om deze ontwikkeling te kunnen plaatsen in een historische context, ben ik bijzonder geïnteresseerd in het verloop van de toepassingen van vensterglas uit verleden en de techniek van het maken dat er nauw aan verbonden is. Vensterglas impliceert tevens veel voor de configuratie van vensters, waarbij de vensters op hun beurt weer een belangrijk aandeel hebben in de architectuur van de woningbouw. Vensterglas, vensters de profane architectuur en de wooncultuur zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ter Kuile stelt dat door na te gaan op welke wijze de verschillende historische stijlperiodes de vragen betreft de vensters hebben beantwoord, kan leiden tot een verheldering van het begrip, wat gezien de huidige situatie essentieel is. (Ter Kuile, 1947, p. 18).

Wouter Trompert, 2012

Sleutelwoorden; *vensterglas, vensters, interieur, woningen, architectuur, bouwstijlen, Amsterdam*

Inleiding

Dit betoog richt zich voornamelijk op de ontwikkelingen omtrent het vensterglas en gerelateerde thema's zoals het venster en de architectuur van de Amsterdamse huizen van de 17de en 18de eeuw. De rede dat dit betoog begint met de ontwikkelingen in de 17de eeuw valt samen met de lange voorgeschiedenis van vensterglas waarin de ontwikkelingen vrijwel constant zijn gebleven. Vanaf de helft van de 16de eeuw namen de ontwikkelingen in de productie van vensterglas progressief toe en mede leidde dit tot een uitgesproken beeld in de architectuur van De Republiek. In de literatuur wordt vaak het productieproces van vensterglas beschreven, maar er is weinig bekend over de relatie tussen het vensterglas, de vensters, de profane architectuur en het maatschappelijke effect van de ontwikkelingen op het dagelijks leven van de burger tijdens deze periode. Deze thema's worden vaak individueel belicht, maar wellicht is er een relatie te ontdekken tussen het vensterglas, de vensters, de architectuur en de wooncultuur in Amsterdam.

Om deze veronderstelling bij te staan moet het verhaal van het vensterglas en de kozijnen van de Amsterdamse grachtenpanden uit de 18de eeuw kort worden toegelicht. Lodewijk de XIV had in de wens zijn hofdames zonder vervorming te kunnen begluren. In het glas dat van oudsher werd gebruikt voor het maken van spiegels, werden de gelaten van de hofdames vervormt door de natuurlijke oneffenheden inherent aan het productieproces. Lodewijk XIV vond dit kennelijk onacceptabel en tijdens het bouwen van het paleis van Versailles, wilde hij zelf over de kennis beschikken om spiegelglas te maken. De koning was op de hoogte dat dit procedé reeds bekend was in Venetië. Dit leidde tot zijn eigen glasfabriek waarbij cilinderglas dermate gepolijst werd, dat het glas nauwelijks oneffenheden meer bezat; het spiegelglas. Tevens waren de glasblazers in staat afzienbaar grotere afmetingen te produceren. Dit proces was zeer arbeidsintensief en daarom ook buitengewoon kostbaar. Voor Lodewijk XIV was dit geen probleem, in feite werd het hele paleis van Versailles met deze nieuwe spiegels en het nieuwe vensterglas aangekleed. De grote afmeting van de spiegels en het vensterglas werden een teken van rijkdom. In Amsterdam waren de kooplieden welvarend maar lang niet zo rijk als de koning van Frankrijk. De afmeting van het vensterglas in hun huizen waren aanzienlijk kleiner dan die van het paleis Versailles. Om de burgers ervan te overtuigen dat ook deze koopmannen zeer welvarend waren, werden vrijwel alle kozijnen in de 18de eeuw donkergroen geverfd, ook wel grachtengroen genoemd. Als men van veraf de vensters van de grachtenpanden aanschouwde, was door de groene kleur van de houten roeden, de verdeling van het venster in kleine ruitjes, nauwelijks herkenbaar. Hierdoor kregen ook de koopmannen van Amsterdam het aanzien dat zij dachten te verdienen. Deze anekdote geeft aan vensterglas niet slechts beschouwd moet worden als product. Vensterglas is van oudsher de afbakening tussen binnen en buiten, vervult een belangrijke rol voor het binnenlaten van lucht en licht en maakt het mogelijk de wandopeningen in de architectuur af te sluiten, maar heeft wellicht nog meer implicaties voor de architectuur uit deze perioden.

In dit betoog zal getracht worden een chronologische volgorde met betrekking tot de ontwikkelingen van vensterglas en de gerelateerde thema's aan te houden. Deze structuur stelt de lezer in staat de effecten van de ontwikkelingen te volgen en op een eenvoudige wijze te vergelijken. Zoals eerder vermeld zal het onderzoek starten in de 17de eeuw, omdat in deze periode de eerste interessante veranderingen plaatsvonden ten opzichte van het gebruik van vensterglas in de woningbouw van Amsterdam. Daarna zal deze structuur worden aangehouden om ook de 18de eeuw te beschrijven.